

Розділ 2.

ТИПОВЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ ПРОФЕСІОНАЛА

УДК 158.7+005.109.2

Р.І. Карковська (Україна, м. Львів)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТРУДОГОЛІЗМУ ПРОГРАМІСТІВ

У сучасному динамічному світі, де з'являються все нові інтелектуальні професії, зростають вимоги до професійного рівня працівників та зменшуються можливості емоційного реагування в значущих ситуаціях, набуває все більшого поширення особистісна залежність від роботи. Актуальність обраної теми зумовлена недостатньою вивченістю трудоголізму, оскільки більшість досліджень у цьому напрямі мають науково-популярний характер, а розробка превентивних та корекційних заходів вимагає ґрунтовного вивчення соціально-психологічних аспектів явища.

Термін "трудоголізм" запропонував на поч. 70-х. роках ХХ ст. В. Оутс. Учений визначив трудоголізм як адикцію до роботи чи неконтрольовану потребу безперервної роботи. Серед дослідників трудоголізму Б. Робінзон, Г. Портер, Б. Кіллінджер, В. Кук та М. Гріффітс [цит за 1].

До індикаторів трудоголізму належать:

- а) прагнення особи працювати безперервно, доки вистачає сил;
- б) концентрація на роботі (думках про роботу) в позаробочий час;
- в) схильність оцінювати інших виключно за їхніми робочими досягненнями;
- г) зниження інтересу до людей та життєвих сфер непов'язаних з роботою;
- д) зростання часових затрат особи на виконання робочих завдань у зв'язку із зосередженістю на деталях;
- е) надмірна наполегливість у роботі, яка поступово набуває проявів ригідності;
- є) накопичення напруження, негативних переживань через невміння розслабитись та зростання страху припуститись помилки у виконанні робочих завдань.

Трудоголізм, як кожна адитивна поведінка, є деструктивним, оскільки передбачає дистанціювання особи від реальності. Надмірне занурення людини в роботу – спосіб уникнути вирішення особистих проблем. Таке уникнення, як правило, призводить до поглиблення проблем у взаєминах з іншими, зниження особистісної гнучкості, загострення розладів емоційно-вольової сфери.

Особливість трудоголізму полягає в соціальній толерованості багатьох його симптомів. Тому близьке соціальне середовище трудоголіка зазвичай помічає ознаки адикції, коли вона вже стійко сформована. На ранніх етапах формування трудоголізму важко відрізнити від працелюбності та цілеспрямованості, які свідчать про розвинуті вольові якості особистості. Для працелюбною людини професійна діяльність – лише частина життя, а в трудоголіка робота витісняє інші сфери життя, сама поступово втрачаючи сенсовність. Основним мотивом діяльності залежної від роботи особистості є не зміст цієї роботи, а втеча від негативних переживань, заповнення психологічного "вакууму".

Найчастіше трудоголіками стають люди інтелектуальних професій: підприємці, юристи, лікарі та ін. До професій, які приховують підвищений ризик виникнення трудоголізму, належить професія програміста. Її зміст полягає в розробці комп'ютерних програм та програмного забезпечення на основі створення та аналізу алгоритмів. Діяльність програміста передбачає концентрацію уваги на знакових системах, тривале перебування за комп'ютером, специфічність професійних інтересів та активне використання Інтернет-ресурсів. Названі особливості роботи сприяють обмеженню кола соціальних контактів програмістів, їх зануренню у віртуальну реальність (аж до формування комп'ютерної чи Інтернет-залежностей), що й складає передумови трудоголізму.

Метою нашого дослідження є виявлення соціально-психологічних чинників трудоголізму в програмістів. На початку дослідження було висунуто припущення про те, що на схильність програмістів до трудоголізму впливають емоційна нестабільність, невміння встановлювати та підтримувати конструктивні стосунки з іншими, а також особистісна спрямованість на справу.

В емпіричному дослідженні було використано методи тестування та анкетування, зокрема такі методики: методика "Визначення трудоголіка" [2], Методика визначення спрямованості особистості В.Смейкала і М.Кучера, "Анкета самооцінки соціально-психологічної компетентності" А. Лепіхової, опитувальник "Шкала суб'єктивного благополуччя", модифікована форма опитувальника "FPI" (форма "B").

Статистичне опрацювання одержаних даних проводилось за допомогою порівняльного аналізу (t-критерій Стьюдента), кореляційного аналізу (лінійна кореляція за Пірсоном) та багатofакторного аналізу.

Групу досліджуваних склали 100 програмістів віком від 19 до 39 років з досвідом роботи від 1 до 14 років, серед яких 84 особи – чоловіки, 16 осіб – жінки.

У збиранні даних та аналізі результатів дослідження взяла участь студентка Львівського національного університету імені Івана Франка, відділення психології Анастасія Фролова.

Серед програмістів, які взяли участь в дослідженні, 70 % продемонстрували схильність до трудоголізму (на 5 – 9 питань опитувальника "Визначення трудоголіка" дали позитивну відповідь); 15% досліджуваних характерні яскраво виражені ознаки трудоголізму (на 10 – 16 питань опитувальника "Визначення трудоголіка" дали позитивну відповідь); 15 % трудоголізм не властивий (рис. 1).

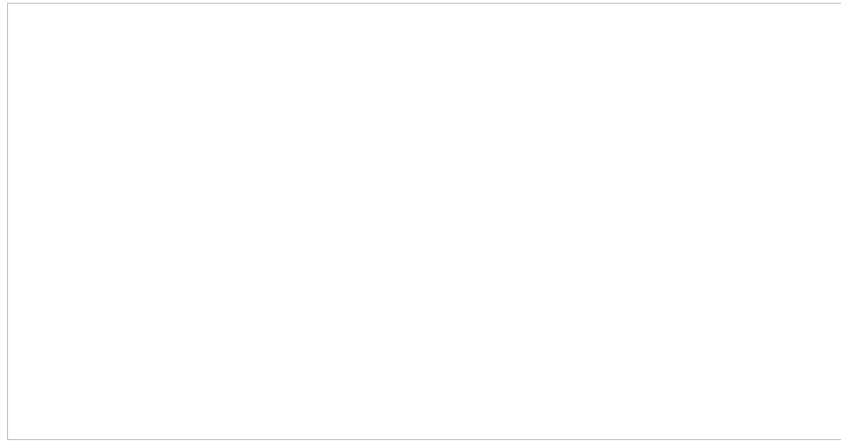

Рис. 1. Схильність програмістів до трудоголізму

Описаний вище розподіл у поєднанні з виявленим в досліджуваній групі прямим кореляційним зв'язком між трудоголізмом та стажем роботи ($r = 48$ при $p \leq 0,01$) підтверджують висловлену думку, про те, що програмісти належать до групи ризику потенційних трудоголіків.

З допомогою кореляційний аналізу емпіричних даних в групі досліджуваних програмістів встановлено прямий кореляційний зв'язок між трудоголізмом і спрямованістю на себе, невротичністю, спонтанною агресивністю, депресивністю та сором'язливістю. Також виявлено обернений кореляційний зв'язок між трудоголізмом і рівнем суб'єктивного благополуччя, комунікабельністю та екстравертованістю програмістів (табл. 1).

Таблиця 1

Результати кореляційного аналізу емпіричних даних (лінійна кореляція за Пірсоном)

Психологічні характеристики, між якими виявлено статистично значущі кореляційні зв'язки		г емп.
Трудоголізм	Досвід роботи	0,48
	Спрямованість на себе	0,88
	Суб'єктивного благополуччя	-0,53
	Невротичність	0,77
	Спонтанна агресивність	0,23
	Депресивність	0,26
	Комунікабельність	-0,74
	Сором'язливість	0,69
Екстравертованість	-0,72	

За допомогою багатофакторного аналізу емпіричних даних виокремлено п'ять латентних факторів:

I фактор – "трудоголізм" – сформовано показниками таких шкал: трудоголізм, спрямованість на себе, невротичність, комунікабельність, сором'язливість та екстравертованість (від'ємний показник).

II фактор – "депресивність" – сформовано такими психологічними характеристиками: депресивність та емоційна лабільність.

III фактор – "агресивність" – складовими якого є спонтанна агресивність, реактивна агресивність та маскуліність.

IV фактор – "спрямованість на стосунки" – складає яскраво виражена спрямованість на стосунки та низький рівень спрямованості на завдання (від'ємний показник).

V фактор – "імпульсивність". У межах цього фактора спостерігаються високі дратівливості та відкритості і низькі показники за шкалами врівноваженість та соціально-психологічна компетентність (тал. 2).

Отримана багатофакторна модель пояснює 66,7 % розсіювання даних. Решта дисперсій зумовлено випадковими впливами, які в даній моделі не розглядаються.

Результати кореляційного та багатофакторного аналізу свідчать, що трудоголізм програмістів пов'язаний з труднощами у взаємодії з іншими, про що свідчить інтравертованість, спрямованість на себе, низький рівень комунікабельності, сором'язливість. Спрямованість на себе, з одного боку, може набувати форм егоцентричності як особистісної риси та перешкоджати налагодженню конструктивних взаємин. З іншого боку, підвищений рівень спрямованості на себе може бути наслідком особистісних проблем, і через бажання їх вирішити особа концентрується на власному Я. Невміння зарадити собі формує невротичність та сприяє втечі особистості в роботу. Водночас, грубе порушення правил гігієни, пов'язане з адитивною поведінкою, провокує поглиблення невротичних розладів.

Таблиця 2

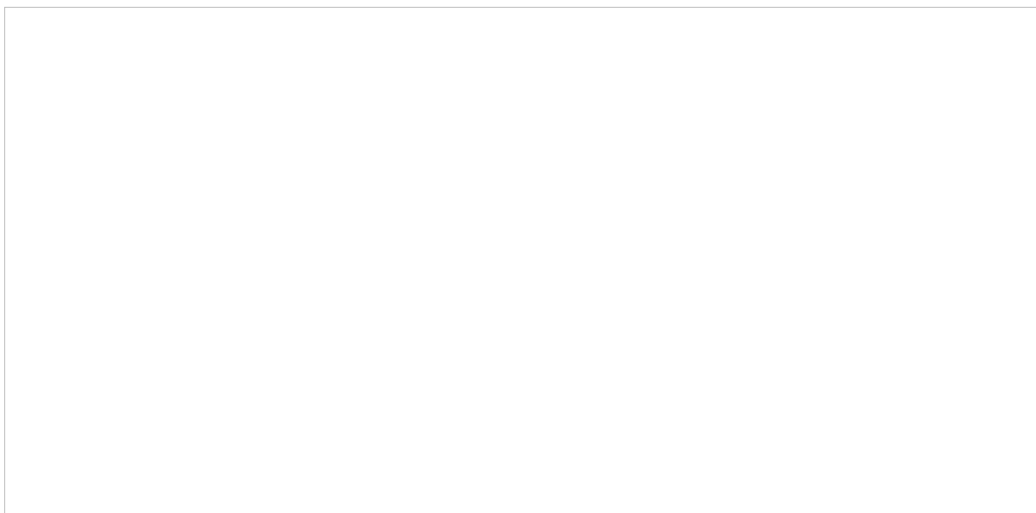
Результати мультифакторного аналізу емпіричних даних: латентні фактори, виділені на основі досліджуваних психологічних характеристик

Шкали	1	2	3	4	5
Досвід роботи	0,573029	0,000000	-0,017491	0,238977	-0,201268
Трудоголізм	0,955377	0,083598	0,078206	0,002379	-0,023727

"На себе"	0,890874	-0,048156	0,098258	0,009937	0,021693
"На взаємодію"	-0,157974	0,102382	-0,085137	0,862535	-0,118242
"На завдання"	-0,011132	0,073669	-0,052465	-0,852798	-0,288288
Соц.-психол. компетентність	0,021058	0,125847	0,575520	-0,069131	-0,468597
Суб'єктивне благополуччя	-0,564267	0,329509	-0,325738	0,019973	0,156810
Невротичність	0,777434	0,322137	0,029920	-0,099259	0,044177
Спонтанна агресивність	0,140916	0,021136	0,713738	0,110933	-0,015618
Депресивність	0,206993	0,883758	0,065941	0,069608	-0,101151
Дратівливість	-0,274339	0,191838	0,047004	0,256481	0,639847
Комунікабельність	-0,774331	-0,079580	-0,060798	0,137276	0,224852
Врівноваженість	0,032879	0,008422	0,274252	0,038575	-0,602107
Реактивна агресивність	0,067496	0,264423	0,712612	-0,306245	0,159099
Сором'язливість	0,724661	0,268467	-0,103626	-0,128602	0,056635
Відкритість	-0,041187	0,106604	0,272370	-0,016907	0,585615
Екстравертованість	-0,764798	0,034448	-0,109731	0,116116	0,069782
Емоційна лабільність	0,053793	0,815834	-0,028913	-0,032661	0,355312
Маскулінність	0,019534	-0,270711	0,832159	0,038216	0,025743

Результати порівняльного аналізу емпіричних даних засвідчили наявність статистично значущих відмінностей за психологічними характеристиками між програмістами чоловічої та жіночої статі (рис. 2).

Чоловікам програмістам характерні вищий рівень трудоголізму ($x_1 = 7,18$; $x_2 = 5,36$; $t = 2,52$ при $p = 0,014$), спрямованості на себе ($x_1 = 8$; $x_2 = 6$; $t = 2,52$ при $p = 0,013$), спрямованості на завдання ($x_1 = 10,1$; $x_2 = 8$; $t = 2,98$ при $p = 0,004$) і нижчий рівень дратівливості ($x_1 = 4,47$; $x_2 = 5,22$; $t = 2,85$ при $p = 0,005$) та комунікабельності ($x_1 = 4,65$; $x_2 = 6,43$; $t = 2,75$ при $p = 0,007$) порівняно з їхніми колегами жінками.

1 – трудоголізм, 2 – спрямованість на себе, 3 – спрямованість на завдання, 4 – дратівливість, 5 – комунікабельність.

Рис. 2. Результати порівняльного аналізу психологічних якостей програмістів чоловічої та жіночої статі

Отже, на основі результатів проведеного дослідження можемо зробити **висновок**, що трудоголізм у програмістів зумовлений їхніми невротичністю та труднощами у взаємодії з іншими. Зокрема, програмістам трудоголікам властиві інтравертованість, сором'язливість, низький рівень комунікабельності та егоцентричність (яскраво виражена спрямованість на себе), переживання власного неблагополуччя. У досліджуваній групі не виявлено значущих зв'язків між залежністю від роботи та особистісною спрямованістю на завдання. Жінкам програмістам характерний нижчий рівень залежності від роботи порівняно з колегами чоловіками, оскільки вони активніше вступають у соціальні контакти (більш комунікабельні та менш зосереджені на собі) порівняно з останніми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Егоров А.Ю. Нехимические зависимости / А.Ю. Егоров. – СПб. : Речь, 2007. – 190 с.
2. Ильин Е.П. Мотивы и мотивация / Е.П. Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 509 с., С. 447 – 448.

Подано до редакції 17.08.09

РЕЗЮМЕ

Трудоголізм – одна з форм адитивної поведінки, за якої занурення в роботу є способом втечі від особистих переживань та труднощів у приватному житті. Поява нової для нашого суспільства проблеми – трудоголізму програмістів, зумовлена, з одного боку, активним розвитком сучасних інформаційних технологій, з іншого – специфікою конкретної професії.

Встановлено, що трудоголіки програмісти, хоча й приділяють багато часу роботі, більшою мірою спрямовані не на справу, а на себе, їм властиві невротичність та труднощі у встановленні соціальних контактів.

R.I. Karlovskaya

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ТРУДОГОЛИЗМА ПРОГРАММИСТОВ

РЕЗЮМЕ

Трудоголизм – одна из форм аддиктивного поведения, при которой углубление в работу становится способом избегания личных переживаний и трудностей. Появление новой для нашего общества проблемы – трудоголизм программистов, обусловлена, с одной стороны, активным развитием современных информационных технологий, а с другой – спецификой конкретной профессии. Установлено, что трудоголики программисты, хотя и уделяют много времени работе, в больше степени направлены на себе, а не на задачу., им свойственна невротичность и трудности в установлении социальных контактов.

R.I. Karkovska

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL FACTORS OF PROGRAMMERS' WORKAHOLISM

SUMMARY

Workaholism – a form of addictive behaviour, which is a way of escaping from personal emotional experience and difficulties in private life. Appearance of a new problem for our society – workaholism of programmers – is stipulated, on the one hand, by active development of modern information technologies, on the other hand – by specificity of concrete profession. It is established that workaholics - programmers, though sparing much time to work, are focused on themselves rather than on work. They are more neurotic and have difficulties in making social contacts.
